

Слово, що не прохолоне.

Сценарій літературного вечора на допомогу бібліотекам у відзначенні 100-річчя від дня народження Ю.Яновського 1902-1954 рр.

27 серпня 2002 року минає 100 років від дня народження Юрія Яновського. Пропонуємо ювілейний сценарій (його можна провести як "Годину цікавих повідомлень"), розрахований на вчителів, студентську, учнівську й працюючу молодь, або ж на різні категорії читачів. У проведенні цього заходу можуть брати участь 2-3 особи - двоє ведучих та читець. На сцені портрет Ю.Яновського зі словами "Хай зі сталі буде рима!", пейзажі Компаніївки. Звучать українські народні мелодії.

Юрій Яновський одна з найбільш трагічних постатей в українській літературі. Людина надзвичайно яскравого й оригінального обдарування, він був ніжним, тендітним, творчим організмом. Найталановитіші свої книги він написав змолоду. Для цього йому вистачило десяти років - з 1925 до 1935-го. Прозаїк за жанром, поет - душею, блискучий знавець української мови. Він не терпів шаблонів і догм у мистецтві, його перо народжувало незвичайні - натхненні, піднесені, часом сповнені лукавої іронії слова, і тоді з'являлися повість "Байгород", романи "Майстер корабля", "Чотири шаблі", "Вершники"...

Ведучий I. Високий, ставний, з тонко окресленим матово-блідим обличчям, з уважними завжди трохи засмученими світло-карими очима... Таким запам'ятався Юрій Яновський своїм сучасникам.

Я пам'ятаю сиві скроні
І зір задуманий такий...
(В.Сосюра Пам'яті Ю.Яновського)

Ведучий II. Ласкавоокий красень, за словами Миколи Бажана, був коректним, джентельменськи стриманим, але водночас внутрішньо напруженим і мужньо стійким.

Ведучий I. Жили Яновські край села Майєрове тодішньої Херсонської губернії (Майєрове перейменовано в Яновське, тепер воно входить до складу села Нечаївки Компаніївського району Кіровоградської області). Сіяли жито, гречку, льон, садили картоплю. У господарстві завжди панував порядок.

Ведучий II. У експозиції першого залу літературно-меморіального музею Юрія Яновського у Нечаївці (філіал Кіровоградського обласного краєзнавчого музею) - фотокопія 416-ї сторінки книги Обертасівської церкви за 1902 рік (нині село Обертасове - територія Нечаївської сільської Ради): під датою 14 серпня (за старим стилем), значиться ім'я новонародженого - Григорій. Але в сім'ї, де згодом росли восьмеро дітей, хлопчика називатимуть по-своєму.

Ведучий I. А в графі батьків сказано: "Деревни Татиановки, Елисаветградский мещанин Иоанн Николаевич Яновский и законная его жена Мария Мойсеевна, оба православные..."

Ведучий II. У великій хаті під соломою, де жили Яновські, добре знали, що таке тяжкий селянській труд. Знали, однак, не тільки роботу. Марія Мусіївна багато читала, знала напам'ять Шевченка. Не раз після роботи по господарству - вечорами і вночі - схилилася вона над сторінками Гоголя, Пушкіна, Лермонтова, а згодом захоплююче переповідала прочитане дітям.

Ведучий I. Паростки грамоти у малого Юрка - від матері: у шестирічному віці він уже вмів читати і писати. Хлопчик ріс жадібним до знань, вразливим і пам'ятливим.

Ведучий II. А премудрощів науки Юрій Яновський набирався спочатку в "хаті діда Хоми" - церковнопарафіяльній школі. Правда, відвідував він її недовго, один лише рік, бо незабаром перейшов до земської школи.

Ведучий І. Збереглися підручники "Курс фізики", "Курс французского языка", "Курс геометрических задач", "Алгебра" - вони експонуються у літературно-меморіальному музеї Юрія Яновського у Нечаївці. Ці книги в сім'ї з рук в руки передавались від старших дітей до молодших, учні надзвичайно берегли підручники - жодної помарки на них.

Ведучий ІІ. А згодом здійснилася мрія покійного діда Миколи, який хотів бачити свого Юрасика вченим: материн батько, Мусій Семенович Зорин, знайшов роботу в Єлисаветграді, найняв там квартиру, забрав із собою двох синів, а заодно й малого внука. У серпні 1911 року Юрій Яновський став учнем реального училища.

Ведучий І. Отож у степовому селі Майєровому минула тільки перша частина дитинства Яновського. Проте спраглий дитячій душі життя у цьому куточку України дало надзвичайно багато.

Ведучий ІІ. Як і в Нечаївській церковнопарафіяльній школі, так і в Єлисаветградському реальному училищі Юрій Яновський - відмінник навчання. Особливо до душі хлопцеві уроки словесності.

Ведучий І. 1919 року він з відмінними оцінками закінчив реальне училище, після чого працював у адміністративному відділі повітового виконкому, в упродкомі, повітовому статистичному бюро і поряд з цим навчався у механічному технікумі.

Ведучий ІІ. Жадібними очима молодого художника вбирає в себе Яновський всі барви того буремного часу. Вони забувають потім в його поезіях та оповіданнях... У "Романі Ма" згодом прорветься: "І я літав туманом на херсонських степах, я курів пилом на безмежних дорогах".

Ведучий І. 1922 року Юрій Яновський разом зі своїм найкращим другом Миколою Михеєвим їде до Києва. Обидва успішно складають вступні іспити до Київського політехнічного інституту на електромеханічний факультет. Навчаються в одній групі з майбутнім конструктором космічних кораблів Сергієм Корольовим.

Ведучий ІІ. Коли Юрія Яновського запитували, чому він пішов не на літературний, а на електрофакультет, у відповідь чули перефразовані відомі рядки Миколи Некрасова: Поэтом можешь ты не быть, но инженером быть обязан.

Ведучий І. З перших днів навчання Юрій довідався, що в інституті працює літературний гурток, Яновський якийсь час відвідує цей гурток...

Ведучий ІІ. Як літератор Юрій Яновський починав з поезії. 1 травня 1922 року Яновський - початківець під псевдонімом Георгій Ней в Київській газеті "Пролетарская правда" надрукував перший вірш російською мовою "Море".

Ведучий І. Юрій Яновський пише вірші, оповідання, нариси, фейлетони, статті російською і українською мовами. Не формули опору матеріалів полонили Яновського - студента, а таємниці чар слова.

Ведучий ІІ. Перший курс успішно закінчено... Юрій з Миколою прибули в Єлисаветград. Худі, обношені, але щасливі й веселі. Не засиділися в батьків.

Ведучий І. За три дні Яновський з Михеєвим рушили до Малої Виски; лише два дні покосили вони жито у багатіїв... Та сталося непередбачене: на третій день Микола раптово захворів на холеру - і друг пішов з життя...

Ведучий ІІ. За ті дні Юрій аж почорнів - схуд і ніби закам'янів. Не хотів до інституту повертатися. Нарешті рідні його вмовили - поїхав.

Ведучий І. Ближче зійшовся з Миколою Бажаном - обох захопила журналістика: бігали по Києву репортерами.

Ведучий II. Через багато років М.Бажан згадував і подумки звертався до юнака Яновського: "Заплющую очі, - і пригадую тебе: високого, цибатого, незграбного, з довгою, витягнутою шиєю, з обкутаними зеленими обмотками худими ногами, встромленими в зашкарублі й тяжкі австралійські солдатські буци. Ти всміхався стримано й журливо, всміхався по-хлопчакому припухлими губами, та й весь був просто хлопчаком, у якого тільки очі виказували, що смутки і тривоги, злидні й переживання не обминули юнака ані в Єлисаветградських степах, де минуло отрочтво, ані по убогих притулках твого київського студентського існування".

Ведучий I. Недоїдання, недосипання в навчальних і творчих горіннях виснажували студента-початківця. Юрій тяжко захворів. Від диплома інженера-конструктора відокремлювало лише два роки науки. Та й над родиною Яновських зависла чорна тінь підозри і горя в зв'язку з тим, що було заарештовано лагідного і працьовитого Юркового дядька Петра Михайловича, якого було звинувачено у вбивстві фінагента.

Ведучий II. Приголомшлива звістка про Петра Яновського - 2вбивцю" докотилася й до Київського політехнічного інституту і Юрія виключено з комсомолу, від юнака відсахнулася кохана Галя Москалець. Довелося знову повернутися до Єлисаветграда.

Ведучий I. Викриваючи злочинців, знешкоджуючи диверсантів, уповноважений робітничо-селянської інспекції Яновський часто потрапляє в небезпечні ситуації. Одна "пригода" мало не коштувала йому життя...

Ведучий II. У цій непримиренній боротьбі з класовими ворогами гартувалася воля, мужнів талант майбутнього письменника. Сповнена тривог і небезпек робота в продзагоні знайде пізніше своє відображення у творах Яновського - прозаїка.

Ведучий I. І де б не був, що б не робив Юрій, думка - будь-що продовжити вчитися - не покидала Яновського.

Ведучий II. Він знову в Києві... Сухорлявий, високий юнак іде серединою бульвару Тараса Шевченка, захоплено проказуючи про себе рядки шойно надрукованого в газеті "Більшовик" вірша:

Дзвін палахкотить тремтінням слова.
День десь за горою спить
Ніч. І мла. І гомін коло рову
І жаринки в небі. І степи.
Гей, не спи!

Ведучий I. Вірш мав назву "Дзвін". Написав його Юрій Яновський в лютому 1924 року. Це перший вірш письменника українською мовою.

Ведучий II. Звісно, поезії двадцятирічного студента не були його найпершими поетичними спробами. Ще навчаючись у Єлисаветграді, в реальному училищі, і приїжджаючи на канікули в село до батьків, Юрій Яновський захоплено віршував, часом ховаючись від стороннього ока на горищі. Все це ретельно складалося у "пір'яну наволочку", яку, однак час не зберіг, розвіявши те далеке напівдитяче віршування.

Ведучий I. Основних літературних успіхів Юрій Яновський досягне в майбутньому на ниві прози та драматургії, але написання віршів теж не облишатиме протягом усього життя. Кращі з них увійшли до збірки "Прекрасна Ут" (1928), що була через чотири роки перевидана з деякими доповненнями.

Ведучий II. Постійне експериментування, невтомні пошуки оригінальної форми - іншого шляху Ю.Яновський не уявляє собі. Адже його кредо - новаторство. Молодому письменникові дуже бракує ще досвіду, а то й ідейної загартованості. Але не в природі характеру Яновського відступати - в подоланні перешкод він ще затятішим стає: "Я вчуся, я переучую все спочатку".

Ведучий І. Дві перші новели Юрія Яновського були опубліковані в київській газеті "Більшовик": "А потім німці тікали" - 2 березня 1924 року, "Отаман Вишиваний" - 11 березня того ж року. Чималою мірою вони визначили той життєвий матеріал, який надалі стане головною сферою творчого інтересу громадянської війни на Україні.

Ведучий ІІ. У тому ж 1924 році Юрій Яновський написав і новелістичний триптих "Утмек", "Ураза - байран", "Лені", в якому він звернувся до матеріалу, певною мірою, екзотичного для вихідця із степової Єлисаветградщини. Але ж жодного з цих оповідань він не включив до своїх книжок. Мабуть сам ставився до них, як до учнівських.

Ведучий І. Коли вийшла у світ збірка "Мамутові бивні", Ю.Яновський уже не був студентом політехнічного інституту (1925 р.). Потяг до письменства узяв гору. Помічений і підтриманий М.Семенком, а також літераторами-ровесниками, він якийсь час працює в редакції газети "Більшовик", активно виступає як публіцист, підписуючи свої статті та нариси псевдонімом "Юр.Юрченко".

Ведучий ІІ. Газетна робота не була для нього як для письменника даремною тратою часу. Збільшувався запас безпосередніх життєвих вражень і знань.

Ведучий І. Разом з М.Бажаном Ю.Яновський вливається в кипучу до крикливості - "футуристичну кумпанію", ходить на літературні зібрання, часом виступає, хоч "ні в його ставленні до мистецтва, ні в його поезіях та оповіданнях футуристичного не було ні краплини".

Ведучий ІІ. Безпосередні імпульси, народжені літературними суперечками, спілкування з оточенням, може, якось і позначилися на творчому самопочуванні молодого письменника, але приналежність до якоїсь із літературних організацій - хай то буде "Комункульт" чи Вапліте, - навряд чи могла фатальним чином вплинути на його творчість.

Ведучий І. Переїхавши до Харкова, Ю.Яновський став працювати у редакції газети "Вісті ВУЦВК, а згодом прилучився до зовсім молодого в ту пору "Товариша кіно", обійнявши посаду головного редактора у Всеукраїнському фотокіноуправлінні.

Ведучий ІІ. Одна з його новел - "В листопаді" (1925 р.) відбиває сторінки з хроніки харківського життя Яновського, зокрема початок його дружби з Олександром Довженком. Трохи згодом - року десь 1926 - 1927-го Юрій Яновський присвятить Довженкові невеликий нарис "Історія майстра".

Ведучий І. "Історія майстра" писалася вже в Одесі, куди Юрій Яновський переїхав 1925 року. Його чекав "Голлівуд на березі Чорного моря" - колишня кінофабрика, де молодому прозаїку судилося працювати на посаді головного редактора, Ці два одеські роки - вельми важливий у творчому плані період життя Яновського - письменника.

Ведучий ІІ. Одеса дала Ю.Яновському натхнення не лише для роботи над кількома кіносценаріями, а й для написання книги нарисів "Голлівуд на березі Чорного моря", кількох оповідань, повісті "Байгород", частково - роману "Майстер корабля".

Ведучий І. "Майстер корабля", перший роман Юрія Яновського, увібрав частку того безпосереднього життєвого досвіду, що його молодий письменник набув за час роботи на Одеській кінофабриці. В цьому романі він намагається сягнути найглибших надр психіки, блакитних веж романтики. Роман творився на одному подихові: вже 1928 року Харківське видавництво "Книгоспілка" випустило його в світ трьохтисячним тиражем.

Ведучий ІІ. Прочитавши на сторінках журналу "Красная новь" перекладені російською мовою уривки з роману Ю.Яновського "Чотири шаблі", Максим Горький писав у листі до Леоніда Леонова: "Мені сподобалися "Чотири шаблі", якщо вони написані молодою людиною, то з неї, мабуть, будуть люди".

Ведучий І. Над цим романом автор працював протягом 1926-1929 років. Вперше "Чотири шаблі" окремою книгою вийшло в 1930 році у видавництві "Книгоспілка".

Ведучий ІІ. Зупинився автор саме на пісенних формах. За словами автора кожна пісню побудовано, як окремішню річ. Пісні - хроніка найвищих пунктів задуму, хроніка героїзму виконання.

Ведучий І. "Чотири шаблі" органічно вкладаються в той ряд, що його складають такі твори російської прози 20-х років, як "Бронепоезд 1-69" Вс.Іванова, "Залізний потік" О.Серафимовича, "Чапаєв" Д.Фурманова, "Розгром" О.Фадєєва.

Ведучий ІІ. Яновський, як і російські письменники, шукав у реальній дійсності нового героя, який би виражав провідні тенденції часу, із соціально-психологічною точністю визначав ту суспільну силу, що заявила про себе як про творця історії.

Ведучий І. У "Чотирьох шаблях" ми вже згадуємо зріочу силу того митця, з-під пера якого вийдуть "Вершники".

Ведучий ІІ. Але перш ніж прийти до своєї Головної Книги, Юрій Яновський пробує сили в драматургії. В 1931 р. пише п'єсу "Завойовники", яка відтворює атмосферу життя великого підприємства 30-х років.

Ведучий І. Інтерес до театру в Яновського з'явився ще під час навчання в Київському політехнічному інституті. Молодий аматор пише для сцени і навіть пробує себе як актор. Пізнання "азбуки" театрального мистецтва, законів жанру залишить слід у творчому досвіді Юрія Яновського.

Ведучий ІІ. Новий роман "Вершники" про революцію і громадянську війну створювався Юрієм Яновським три роки - з 1932 по 1935-й. Вперше роман в оригіналі надруковано в 1935 році в липневій книзі журналу "Радянська література" 6 червня 1935 року. Того ж року твір вийшов окремою книгою у Держлітвидав України. Після того "Вершники" українською мовою видавалися близько тридцяти разів.

Ведучий І. Це роман, що складається з новел-фресок, кожна з яких відтворює динаміку історії - на тому її повороті, коли руйнується старий світ і вибудовується нова суспільна краса.

Ведучий ІІ. Середина 30-х років. Закінчивши роботу над "Вершниками", Юрій Яновський багато й охоче подорожує по Україні, набирається тих дорогоцінних для художника живих вражень, із яких згодом, проростають зерна сюжетів.

І знову біля моря мій намет,
І знову парус - тїнь крилата дощу,
Знайомий вітер теплим степом дме
І падає на синю коноплину...-

Напише Яновський 9 липня 1935 року в листі до дружини. Ці рядки стануть заспівом до новелістичної збірки "Короткі історії" (1940), в якій він прагне з максимальною достовірністю показати людей 30-х років. Справжнє визнання драматурга Яновському приписала романтична трагедія "Дума про Британку" (1937), написана до 20-річчя Жовтневої революції, вперше видана окремою книжкою в 1938 році.

Ведучий І. У січні 1939 року Юрій Яновський одним з перших серед письменників був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Він знову - тепер уже до кінця життя - стає жителем Києва. Передвоєнні роки були для Яновського порою жадібного пізнання життя республіки.

Ведучий ІІ. Чотири роки священної війни стали для Юрія Яновського часом великих випробувань. Хворобливому ще з дитячих літ, Яновському відмовили в його проханні направити на фронт. Разом з групою вчених, письменників, художників він був евакуйований до Уфи.

Ведучий І. На автора "Вершників" лягли відповідальні обов'язки редактора єдиного в ті часи письменницького журналу "Українська література". А в листопаді 1943 року Ю.Яновський був серед тих,

хто разом з військами генерала Ватутіна входив у визволений Київ...

Ведучий II. У роки війни письменник найчастіше виступає у новелістичному жанрі, брався і за перо публіциста. Одне з кращих оповідань Ю.Яновського "Дід Данилко з "Соціалізму".

Ведучий I. Відgrimіли бої. Закінчилася світова війна. У кінці 1945 року Юрій Яновський як кореспондент газети "Правда України" відряджається на Нюрнберзький процес. Чотири місяці пробув він на Нюрнберзькому процесі; з Берліна вилетів 1 квітня 1946 року. Цикл Юрія Яновського "Листи з Нюрнберга" об'єднує вісімнадцять нарисів.

Ведучий II. "Хочу писати по-новому, шукаю форму для роману про колгосп, що пов'язаний з усім життям" - писав Яновський у своєму щоденнику 14 липня 1946 р.

Ведучий I. А наступного року на сторінках журналу "Дніпро" (№ 4-5) "Живу воду" - таку назву дістав роман - було опубліковано. Атмосфера першого повоєнного року у творі - то настрої трудної радості, віри народу у своє майбутнє. Над цим романом художник слова працював довго, уперто, по кілька разів перероблюючи вже написане, зазнаючи критики - справедливої і несправедливої. Так було не раз і не два. І виходило, що талант Яновського приносив йому не тільки радість, а й справжній фізичний біль.

Ведучий II. Українською мовою твір видався більше п'яти разів, російською - двічі.

Ведучий I. "Я мрію про зустріч з читачем. Почуваю перед ним особливу відповідальність", - писав Яновський в листах до В.Вишневського. Працює він напружено, зосереджено, найдорожчі хвилини віддаються циклові "Київських оповідань".

Ведучий II. Сподівання автора на успіх "Київських оповідань" справдилися. 1948 р. вони були відзначені Державною премією СРСР. Сюжети оповідань циклу будуються переважно на цілком реальних історіях.

Ведучий I. ...Останні роки життя письменника було віддано драматургії. Він пише сатиричну комедію "Російський табір" (1953), драму "Дочка прокурора" (1953), працює над п'єсою про Тараса Шевченка "Молода воля", яка була завершена лише в робочому варіанті. Різні жанри, різний життєвий матеріал, неоднакові творчі результати.

Ведучий II. Ю.Яновський наближався до нового етапу в своїй творчості. До нього приходять нові, часом несподівані творчі задуми: намір написати про Лесю Українку, твір про Києво-Могилянську академію та її вихованців, "Історичну книгу про українську жінку"...

Ведучий I. Всього цього здійснити Юрію Івановичу вже не вдалося. В натхненній творчій праці й обірвалося несподівано його життя 25 лютого 1954 року через кілька днів після прем'єри "Дочки прокурора" в Київському російському театрі імені Лесі Українки. Можливо, саме хвилювання після цієї прем'єри і прискорило смерть письменника, бо глядачі сприйняли її гаряче, і вогонь їхніх оплесків не лише зігрівав, а й обпікав хворе серце автора.

Ведучий II.

Він був тоді ще майже молодий,
Коли прийшла дванадцята година
І зупинила його серця стук -
І щедрого учителя не стало.
Каштани навіть в Києві на брук
Ронили сльози, як його ховали.
І щедро так мовчали юнаки,
Що йшли ще вчора з творами до нього.
О, як він мудро правив їх рядки,
Благословляв їх у важку дорогу!

Ведучий І. Він рано помер - мав трохи більше 50-ти років. Коли відходить письменник, то смуток наш подвійний, бо це смуток і з приводу творів, які могли б бути написані. Але втішимося й тим, що залишив нам майстер. Його слово мало золотий запас.

Ю.ЯНОВСЬКИЙ **Бібліографія**

1. "Вершники" Юрія Яновського сербською мовою //Сучасність.- 1966.- № 12.- С. 104-105.
2. Александрова Г. Бібліографічний список праць про Юрія Яновського /Г.Александрова // Українська мова та література.- 1999.- № 45.- С.3.
3. Бернадська Н. Юрій Яновський /Н.Бернадська //Українська мова та література.- 1999.- № 45.- С. 1-3.
4. Визначено кращих знавців творчості Юрія Яновського серед учнівської молоді //Народне слово.- 2002.- 16 травня.- С. 1
5. Мовчан Р. Неромантична проза Юрія Яновського: "Майстер корабля", Чотири шаблі" /Мовчан Р. // Дивослово.- 2001.- № 7.- С. 59-67
6. Панченко В. Вітрильник Яновського: Уривок з монографії Володимира Панченка "Морський рейс Юрія Третього" /В.Панченко //Народне слово .- 2001.- 28 серпня.- С.3.
7. Погрібний В. Де ж буде...музей Ю.Яновського? /В.Погрібний // Кіровоградська правда.- 2001.- 2 серпня.- С.1.
8. Погрібний В. Соціалізмві Яновський був потрібен?...: Про музей Юрія Яновського в с. Нечаївка / В.Погрібний //Кіровоградська правда.- 2000.- 26 жовтня.- С.3.
9. Пугач В. Слово про Юрія Яновського /Пугач В. //Степовий край.- 2001.- 23 серпня.- С.4.
10. Смолич Ю. Злигодні Юрія Яновського /Ю.Смолич //Сучасність.- 1971.- № 7-8.- С. 68-84.
11. Собк В. Музей Юрія Яновського не пізно створити в Кіровограді /Собко В. //Народне слово.- 2000.- 16 листопада.- С.1.
12. Яновський Юрій. Дитинствоб /Спогади/ /Юрій Яновський // Календар-альманах Нового шляху.- 1953.- С.47-53.
13. Яновський Юрій. Дитинство: (уривок з роману "Вершники") /Юрій Яновський //Степовий віночок: Хрестоматія з позакласного читання для 3 класу /Уклали Л.І.Круть, Л.О.Ожоган, Л.І.Потеха.- Кіровоград: РВГ ІЦ КДПУ ім.В.Винниченка.- 2000.- С. 72-73.

Матеріал підготувала: Охріменко М.С.

Комп'ютерний набір: Репкіна К.А.

Редактор: Корінь А.М.

Відповідальна за випуск: Животовська В.Г.